

przekaz podaje relację wartości złota do miedzi w postaci jak 1 : 1 200, odbiegającej w wyraźny sposób od poziomu wymiany z okresu panowania Justyniana ¹⁴¹.

W połowie lat sześćdziesiątych waga follisa powróciła do poziomu z początku VI w. Na stopniowe odchodzenie od podwyższonego kursu wymiany wskazuje metrologia emitowanych u schyłku rządów Justyniana w mennicach italskich srebrnych jednostek monetarnych, a oznaczonych symbolami wartości CN (250) i PKE (125) ¹⁴². Jak podaje Corippus, tuż przed śmiercią cesarza doszło do otwartego konfliktu z *argyropratai* ¹⁴³. Jego następcy: Justyn II i Tyberiusz II, ustalając urzędowy poziom wymiany złota, srebra i brązu, oparli go na bieżących cenach rynkowych kruszców monetarnych ¹⁴⁴.

*
* *

W wyniku zerwania przez Dioklecjana z zasadą bimetalizmu na rzecz monometalicznego systemu monetarnego opartego na złotej walucie, jak również w rezultacie stabilizacyjnych posunięć Konstantyna, które zreformowały obowiązującą strukturę nominałową, doszło do przywrócenia względnej równowagi stosunków pieniężnych, ale za cenę naruszenia tradycyjnej relacji złota do srebra. Przyczyn zerwania z dotychczasową polityką emisyjną należy upatrywać nie tylko w złym stanie rynku u schyłku III w., o czym dowodnie świadczy układ cen podstawowych artykułów w okresie poprzedzającym wydanie edyktu Dioklecjana, ale także w niesprzyjającym rozwoju wydarzeń na arenie międzynarodowej.

U podłoża stwierdzonego wzrostu ceny złota tkwiła zapewne wysoka ranga społeczna i ekonomiczna kruszcu, wynikająca z rosnącego wewnętrznego zapotrzebowania spowodowanego odpływem złota z terenu Imperium, jak i nasileniem jego tezauryzacji, która w okresie późnego cesarstwa osiągnęła niespotykane dotąd rozmiary — a co za tym idzie — wywarła poważny wpływ na stan zasobów kruszczowych państwa. Przyczyn zachwiania równowagi finansowej należałoby poza tym — moim zdaniem — szukać nie tylko w ogólnym pogorszeniu się sytuacji politycznej państwa, ale także w nierównomiernym napływie kruszców i mało racjonalnej gospodarce posiadanymi zasobami ¹⁴⁵.

W dotychczasowej dyskusji, poświęconej zagadnieniom ekonomiki starożytnego Rzymu i problemom rynku kruszczowego, łączono zazwyczaj zachwianie równowagi finansowej w epoce późnego cesarstwa z cd-

¹⁴¹ P. Lond. 1434—5. Najpełniejsze zestawienie informacji papirusowych dotyczących wysokości zależności nominałowych solidusów oraz brązowych jednostek monetarnych podaje Carrié, *Monnaie d'or*, s. 257 n. Zob. również A. M. Andréadès, *De la monnaie et la puissance d'achat des métaux précieux dans l'empire byzantin*, Byzantion I, 1924, s. 75 n.

¹⁴² Zob. Durliat, o.c., s. 148, 150; Jones, *Inflation*, s. 315.

¹⁴³ Coripp. *In laud. Iustin. Min.*

¹⁴⁴ Hahn, o.c., t. II, s. 15; Salamon, *Pełnowartościowcy*, s. 115; Durliat, o.c., s. 144—146, 150 n. Próba nowej interpretacji przekazu Jana z Efezu wydaje się mało przekonująca; Carrié, *Monnaie d'or*, s. 261 n.

¹⁴⁵ Por. M. J. Finley, *The ancient economy*, Cambridge 1973, s. 85, 132, 141 n., 157 n.; Corbier, *Finances militaires*, s. 273 n.